

Zofia Sawicka*

ZNACZENIE CZYNNIKA KULTUROWEGO W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Streszczenie

Artykuł ma na celu ukazanie wpływu kultury na zagadnienia związane z polityką bezpieczeństwa państwa na różnych jej poziomach. Dokonana w artykule analiza zestawia wybrane działania państw na arenie wewnętrznej oraz międzynarodowej w zakresie polityki bezpieczeństwa z teorią wymiarów kultury Geerta Hofstede oraz teorią Edwarda T. Halla. Jej wynik pokazuje, że aspekt kulturowy odgrywa ogromne znaczenie na każdym z poziomów strategii bezpieczeństwa państwa. Kultura nie tylko definiuje, jakie wartości będą podlegać ochronie, ale ma również wpływ na to, jakimi środkami ten cel zostanie osiągnięty. Wykorzystana w artykule literatura wskazuje na rodzące się zainteresowanie wśród badaczy zagadnień związanych z bezpieczeństwem nowym spojrzeniem na kulturę, tym, jak wpływa na omawiane w pracy zjawiska oraz rolę, jaką kultura może odegrać w budowaniu systemów bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo kulturowe, bezpieczeństwo państwa, tożsamość, kultura

Wstęp

Kultura jako obszar zainteresowania na stałe wpisała się w zakres badań nauk o bezpieczeństwie zarówno w jego wymiarze narodowym, jak i międzynarodowym. Pojęcie bezpieczeństwa kulturowego, mimo że wciąż nowe, to jednak powoli staje się odrębną kategorią bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, co więcej, wprowadzane jest do polityki strategicznej obronnej i kulturalnej państw. W ujęciu tym jednakże dominuje spojrzenie na kulturę jako na całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkiej zbiorowości (narodu, grupy etnicznej) gromadzony, utrwalany oraz wzbogacany w ciągu dziejów i przekazywany kolejnym pokoleniom¹. Bezpieczeństwo kulturowe zaś to stan, w którym

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: zsawicka@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0001-7679-5303.

¹ A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe* [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009, s. 143–171.

społeczeństwo zamieszkujące terytorium danego państwa może utrwaląć i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie czerpać ze wzorów i doświadczeń innych narodów². Ponadto stan ten powinien gwarantować również przetrwanie dorobku materialnego i duchowego tych społeczeństw. Definicja ta pociąga za sobą ściśle określone zagrożenia kultury, które mogą mieć charakter zarówno zewnętrzny (np. konflikty zbrojne, procesy migracyjne), jak i wewnętrzny oraz stawia przed państwem konkretne działania, które musi podjąć celem ochrony dorobku kulturowego. Takie rozumienie kultury zawęży jej znacznie w polityce bezpieczeństwa państwa jedynie do przedmiotu ochrony, nie tłumaczy zaś przyjętych modeli bezpieczeństwa ani nie wyjaśnia, dlaczego państwa mimo posiadania tych samych instrumentów różnie reagują na te same problemy czy zagrożenia związane z bezpieczeństwem.

Jeśli spojrzymy na bezpieczeństwo kulturowe jako na proces, to pozwoli nam to na swoistą identyfikację zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, jak i międzynarodowego, ponieważ wśród głównych determinantów bezpieczeństwa kulturowego znajdują się m.in.:

- ustrój polityczny państwa,
- uwarunkowania historyczne,
- uwarunkowania polityczne,
- prawa i wolności człowieka,
- uwarunkowania religijne,
- struktura etniczna społeczeństwa,
- relacje międzynarodowe,
- uwarunkowania rozwojowe³.

Determinanty te w dużym stopniu zależą od kultury dominującej w danym państwie, gdyż są niejako jej wypadkową. Dzieje się tak, gdy spojrzymy na kulturę w kategoriach zachowań ludzkich i wytworów tych zachowań oraz jeśli uznamy kulturę za komunikację i sposób wymiany symboli, jak również za system, który daje człowiekowi pewne wzory do reagowania czy normy i nakazy zmuszające go do pewnych działań. Definiując kulturę w ten sposób, można stwierdzić, iż kształt systemu bezpieczeństwa danego kraju oraz jego udział w bezpieczeństwie międzynarodowym w dużym stopniu uzależniony będzie od czynników kul-

² G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 132.

³ M. El-Ghamari, *Bezpieczeństwo kulturowe a kulturowe uwarunkowania prowadzenia działań zbrojnych w regionie MENA*, „Studia Społeczno-Polityczne”, 2018, nr 15, s. 29–31.

turowych *per se*. Nie bez znaczenia są również procesy globalizacji i uniwersalizacji kultury, które z jednej strony doprowadzają do zacieraania się różnic kulturowych, z drugiej paradoksalnie prowadzą do wzrostu zainteresowania państw i organizacji międzynarodowych kwestiami narodowościowymi oraz kulturowymi, co ma wpływ na kierunki i intensywność interakcji w środowisku międzynarodowym – zarówno na poziomie globalnym, regionalnym, jak i wewnątrzpaństwowym⁴.

Uwarunkowania kulturowe

By lepiej zrozumieć wpływ kultury na szeroko pojętą politykę bezpieczeństwa państwa, warto odwołać się do badań Geerta Hofstede oraz Edwarda T. Halla. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku Hofstede dokonał analizy zachowań pracowników koncernu IBM w ponad 70 krajach świata. Stwierdził, że społeczeństwa generalnie stają w obliczu podobnych problemów, ale mają inne podejście do ich rozwiązań. Hofstede wykazał, że pewne wzorce myślenia, odczuwania i zachowania, które odróżniają członków jednej organizacji od drugiej (kultura organizacyjna), są charakterystyczne dla przedstawicieli danego narodu i w ten sposób wyodrębnił wymiary kulturowe uniwersalne dla badanych krajów. Według Hofstede wymiar kulturowy to „pewien aspekt kultury, dający się zmierzyć i pozwalający określić pozycję danej kultury wobec innych kultur”⁵. Każdy człowiek wychowuje się według pewnej wyznawanej filozofii życia, która ma prawo być odmienna w innych kulturach oraz społeczeństwach. Teoria stworzona przez tego badacza zakłada istnienie pięciu takich wymiarów: dystansu władzy, indywidualizmu, unikania niepewności, męskości oraz orientacji czasowej.

Wymiary kultury wg G. Hofstede:

– **Dystans władzy:** to pewien zakres oczekiwań i przyzwolenia na nierówny podział władzy, który wyrażany jest przez członków organizacji lub podstawowych struktur społecznych, posiadających mniejsze wpływy. Dystans władzy ściśle powiązany jest z występowaniem nierówności społecznych. Zazwyczaj dotyczy takich aspektów życia, jak rodzina, szkoła, miejsce pracy oraz państwo. Kraje, które wykazują niski wskaźnik dystansu władzy, są bardziej demokratyczne i gotowe do konsultacji społecznych, natomiast kraje o wysokim wskaźniku preferują rządy tzw. silnej ręki i skłaniają się w kierunku autorytaryzmu.

⁴ G. Michałowska, *op. cit.*, s. 30.

⁵ G. Hofstede, *Kultury i organizacje: zaprogramowanie umysłu*, Warszawa 2011, s. 51.

– **Indywidualizm:** miarami tego wskaźnika są stosunki jednostki z innymi ludźmi oraz stopień przeciwstawiania pragnienia osobistej wolności potrzebie więzi społecznych. Jest to postawa wobec oczekiwań grupy: dobro grupy przedkładane nad dobro jednostki vs. dobro jednostki przedkładane nad dobro grupy. Indywidualizm oznacza sytuację, w której ludzie dbają o samych siebie i o najbliższą rodzinę, z kolei kolektywizm to stan, w którym ludzie są członkami grupy wewnętrznej dbającej o nich w zamian za lojalność. Zauważono również korelację tego wymiaru ze wskaźnikiem dystansu władzy. W kulturach, w których ludzie są zależni od grupy, zazwyczaj występuje również silna zależność od władzy.

– **Unikanie niepewności:** można zdefiniować jako stopień zagrożenia odczuwany przez członków danej kultury w obliczu sytuacji nowych, nieznanych lub niepewnych, wymiar ten pokazuje również stopień, w jakim społeczeństwa są skłonne zaakceptować nieprzewidywalność stosunków społecznych i niepewność przyszłości. Wysoki wskaźnik dystansu władzy wraz z wysokim poziomem unikania niepewności prowadzi do sytuacji, w której liderzy (przywódcy polityczni, przywódcy plemienia, głowa rodziny) mają praktycznie nieograniczoną władzę, wzmacnianą za pomocą odpowiednich przepisów, regulacji, zasad. Często zmiana władzy politycznej odbywa się w wyniku puczu lub zbrojnego powstania, a nie w sposób demokratyczny.

– **Męskość:** wymiar ten wskazuje na zróżnicowanie ról poszczególnych płci, polega na przypisywaniu płciom określonych ról społecznych. Kultury silnie zmaskulinizowane charakteryzują się wysokim współzawodnictwem, asertywnością, materializmem, wyższym poziomem agresji i potrzebą władzy, konflikty są zazwyczaj rozwiązywane przez konfrontację siły, natomiast kultury feministyczne kładą większy nacisk na relacje i jakość życia, a rozwiązywanie sporów odbywa się na drodze kompromisu i negocjacji.

– **Orientacja czasowa:** w wymiarze tym chodzi przede wszystkim o rozróżnienie między długo- i krótkoterminowym nastawieniem w życiu. Orientacja długoterminowa oznacza rozwijanie cnót przynoszących korzyści także w przyszłości, takich jak np. upór i oszczędność, orientacja krótkoterminowa oznacza skupienie się na cnotach związanych z przeszłością i teraźniejszością⁶.

Hofstede wskazuje, że jednostki pochodzące z różnych kręgów kulturowych podejmują wobec tych samych problemów różne decyzje zarówno na poziomie społecznym, politycznym, gospodarczym, jak i eko-

⁶ M. Czerwonka, *Charakterystyka wskaźników modelu kulturowego Hofstede [w:] O nowy ład finansowy w Polsce, rekomendacje dla animatorów życia gospodarczego w Polsce*, red. J. Ostaszewski, Warszawa 2015, s. 281–292.

nomicznym. Ma to bezsprzecznie przełożenie również na politykę bezpieczeństwa państwa i przyjęty przez dane państwo model bezpieczeństwa kulturowego.

Z kolei E.T. Hall w swych badaniach nad kulturą skupił się bardziej na jej „niewidocznych” aspektach. Jak pisał: „Kultura więcej kryje, niż ujawnia, a co dziwne, to, co skrywa, najskuteczniej ukrywa przed swoimi uczestnikami”⁷. Hall zidentyfikował podstawowe wymiary kultury dotyczące stosunków między ludźmi, związków z czasem, przestrzenią i komunikacją, które występują we wszystkich kulturach. Jest uważany za twórcę proksemiki, nauki badającej wzajemne relacje przestrzenne między ludźmi (dystanse społeczne), jak również relacje między ludźmi a otoczeniem materialnym. Ukuł termin polichroniczność, by opisać zdolność do wykonywania wielu czynności naraz, jako opozycyjny do monochroniczności – odnoszącej się do kultur i jednostek wykonujących pewne czynności w sposób uszeregowany, które pojmują czas linearnie. Hall zwracał także uwagę na komunikację kultur. Pojęcie wysokiego kontekstu (kultury wieloznaczne) oznacza komunikowanie, które odbywa się w sposób pośredni, można je nazwać komunikowaniem „między wierszami”, jak np. w kulturach azjatyckich. Niski kontekst (kultury jednoznaczne) oznacza, iż komunikowanie odbywa się w sposób bezpośredni, czyli przekaz oznacza to, co zostało powiedziane, np. w kulturach Europy Zachodniej, Kanady czy USA⁸. Wydaje się, że wymiary proponowane przez Halla mają szczególne znaczenie w tworzeniu systemów bezpieczeństwa międzynarodowego oraz podczas prowadzenia operacji militarnych w odmiennych warunkach kulturowych, gdzie efektywność współpracy zależy w dużym stopniu od efektywności komunikacji i prawidłowego zrozumienia intencji partnera.

Różnice kulturowe a polityka bezpieczeństwa państwa

James Sperling definiuje wpływ kultury na politykę bezpieczeństwa państwa w czterech wymiarach. Według niego kultura ma znaczenie w:

- a) postrzeganiu i interpretacji otoczenia zewnętrznego (dynamika ładu międzynarodowego, rozumienie suwerenności, określanie zagrożeń bezpieczeństwa itp.);
- b) budowie tożsamości narodowej w stosunku do środowiska zewnętrznego;

⁷ E.T. Hall, *Bezgłośny język*, Warszawa 1987.

⁸ M. Komor, *Modele komunikacji międzykulturowej*, „Ekonomiczne Problemy Usług”, 2010, nr 55, s. 402–403.

- c) w preferencjach instrumentalnych (jaki rodzaj instrumentów rządowych jest używany – siła miękka czy twarda);
- d) w preferencjach dotyczących interakcji (działanie jednostronne, dwustronne lub wielostronne)⁹.

Polityka bezpieczeństwa państwa nie jest więc wolna od wpływu kultury. Postrzeganie czasu i przestrzeni, a także sposób zachowania i myślenia, są różne w różnych kulturach i mają wpływ na wszystkie poziomy społeczne, poczynając od jednostki, a kończąc na poziomie narodowym. Różnice te są dobrze ilustrowane poprzez podejście do zagadnienia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego świata Zachodu (reprezentowanego przez USA i Europę) i Wschodu (reprezentowanego np. przez Chiny czy świat arabski). Ma to ogromne znaczenia zwłaszcza w kontekście podejmowanych przez Zachód interwencji (często zbrojnych) w różnych rejonach świata, które często, mimo szczegółowych analiz, kończą się porażką sił zachodnich.

Społeczeństwa Wschodu są dużo bardziej kolektywistyczne niż społeczeństwa zachodnie. Przywiązanie do własnej grupy powoduje wyraźne zróżnicowanie na „swoich i obcych”. W związku z tym np. Chiny mają dość duże trudności, by zaangażować się w międzynarodowe operacje pokojowe. Chiny uczestniczyły w antypirackich akcjach przy wybrzeżu Somalii tylko wtedy, gdy piraci za cel obierali chińskie statki, ponieważ wtedy problem piratów dotyczył ich grupy, w innym wypadku nie podejmowały działań.

Kultura grupowa, podział na „swoich i obcych” i związana z tym dynamika odgrywają więc bardzo ważną rolę w możliwości wywiązania się przez państwo z bilateralnych czy wielostronnych umów z zakresu bezpieczeństwa. Z europejskiego punktu widzenia kraje Azji Południowo-Wschodniej powinny podjąć bliższą współpracę w zakresie bezpieczeństwa niż dotychczas. Jednak europejski model współpracy nie może zostać zaakceptowany przez kraje należące do ASEAN¹⁰, ponieważ na przeszkodzie stoi czynnik kulturowy. Kraje Azji Południowo-Wschodniej mają wysoki wskaźnik kolektywizmu i nawiązanie bliskiej współpracy wymagałoby od nich przewyżczenia kulturowego podziału na „swoich i obcych”.

⁹ J. Sperling, *National security cultures, technologies of public goods supply and security governance* [w:] *National Security Cultures: Patterns of Global Governance*, red. E.J. Kirchner, J. Sperling, London–New York 2010, s. 1–18.

¹⁰ ASEAN (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej) to organizacja gospodarczo-polityczna, której celem jest wzmocnienie współpracy gospodarczej oraz promowanie regionalnego pokoju i stabilizacji we wspólnocie narodów południowazjatyckich.

Przynależność do grupy własnej/obcej jest również ważnym czynnikiem w kwestiach moralnych. Społeczeństwa oparte na bliskości są zwykle bardziej relatywne w sprawach etyki niż społeczeństwa indywidualistyczne, które posługują się absolutnym systemem wartości dobra i zła. Ta różnica kulturowa prowadzi do potencjalnie krytycznych sytuacji związanych z bezpieczeństwem, ponieważ działania przeciwko obcym grupom nie wymagają moralnego uzasadnienia. Społeczeństwa te są również dużo bardziej podatne na korupcję i nadużycia systemu prawnego, który jest zależny w dużej mierze od struktur władzy społecznej. Linie wpływów takich struktur będą dyktować wynik rozwiązania konfliktu¹¹.

Kolejną różnicą kulturową pomiędzy Wschodem a Zachodem jest podejście do czasu, co odzwierciedla się w podejmowanych strategiach działania. Zachód planuje przyszłość i próbuje przewidzieć, co będzie za piętnaście lub dwadzieścia lat. Społeczeństwa azjatyckie lub bliskowschodnie zastanawiają się raczej, co chciałyby osiągnąć przez ten czas, a następnie odpowiednio rozwijają swoje wizje. Ich zależność od upływu czasu jest zasadniczo różna od podejścia świata Zachodu. Społeczności Wschodu wierzą bowiem, że czas przyniesie im możliwość realizacji swoich wizji i gdy nadejdzie odpowiednia chwila, będą w stanie to zrobić. W ten sposób nie starają się kontrolować czasu, ale chcą wykorzystać odpowiedni moment. Ten sposób działania jest wyraźnie widoczny np. w polityce Chin i wizji dotyczącej ich globalnej pozycji, która ściiera się ze strategiami USA, próbującymi przeciwdziałać chińskim dążeniom do przejęcia roli światowego lidera¹².

Czynniki kulturowe mają również ogromne znaczenie w zarządzaniu wieloetnicznymi międzynarodowymi siłami pokojowymi, gdzie sprawna komunikacja międzykulturowa wydaje się jednym z elementów gwarantujących sukces operacji. Według Magdaleny El-Ghamari środowisko wielokulturowe operacji reagowania kryzysowego jest istotnym procesem wymiany informacji pomiędzy przedstawicielami różnych kultur, wpływającym na osiąganie celu operacji reagowania kryzysowego. Uczestnicy operacji, inspekcje, służby, straże muszą sprostać między innymi takim zadaniom, jak działanie w strefie buforowej między stronami konfliktu, uczestniczenie w mediacjach czy prowadzenie negocjacji ze stronami konfliktu, gdzie dla realizacji założonych celów strategicznych świadomość wpływu kultury wydaje się niezbędna¹³.

¹¹ H.J. Roth, *Culture: An Underrated Element in Security Policy*, "Geneva Papers", nr 17/15, s. 28–29, Geneva Papers, <https://www.files.ethz.ch> (10.08.2021).

¹² *Ibidem*, s. 30.

¹³ M. El-Ghamari, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 26–33.

Odmienność kulturowa to nie tylko „folklor” w rejonie operacji. To przede wszystkim czynnik, który wpływa na jej przebieg, widoczny między innymi w takich dziedzinach, jak struktury społeczne i polityczne, ekonomia, środowisko. W czasie prowadzenia działań przeciwbelianckich ludność cywilna nabiera istotnego znaczenia. Jej poparcie np. dla sił NATO stanowi klucz do sukcesu operacji. Aby je zdobyć, trzeba poznać tamtejszą społeczność – wierzenia, zwyczaje, codzienne problemy i nawyki, itp.¹⁴.

Kultura a tożsamość i walka z terroryzmem

Kultura i dziedzictwo kulturowe stanowią jeden z fundamentów tożsamości narodowej, w którym nakładają się wartości narodowe i tradycje narodów i krajów. Jest także wyrazem stylu życia wypracowanego przez społeczność, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie. Współcześnie obserwuje się proces uniwersalizacji kultur, co prowadzi do kryzysu tożsamości kulturowej i narodowej. Wpływ na taki stan rzeczy ma wiele czynników, jak chociażby osłabienie więzi społecznych w ramach grup będących jeszcze do niedawna źródłem podstawowej identyfikacji, takich jak rodzina, klasa społeczna, wspólnota religijna, zalew kultury masowej reprezentującej głównie amerykański styl życia czy masowa migracja, która rozmiarem (od 2015 roku) zaskoczyła kontynent europejski. Państwa europejskie okazały się nieprzygotowane na taką skalę migracji, a prowadzona wobec imigrantów polityka była dość przypadkowa i, sądząc po efektach, także nie do końca właściwa. Kraje Europy stały się bowiem celem ataków terrorystycznych, których jedną z głównych przyczyn były uwarunkowania kulturowe¹⁵.

Według wielu badań identyfikacja obywateli państw Unii Europejskiej z Europą jest słaba, a jako konstrukcja ekonomiczna, polityczna i administracyjna Europa ewidentnie nie jest traktowana jako prawdziwa wspólnota oparta na przynależności, tak jak państwa narodowe. Przywiązanie Europejczyków do Europy nie opiera się na wierze we wspólną tożsamość kulturową¹⁶. Pozytywne uczucia wobec Europy budzą głównie oczekiwania związane z ekonomicznym i społecznym dobrobytem,

¹⁴ Eadem, *Znaczenie czynnika kulturowego w bezpieczeństwie międzynarodowym* [w:] *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne. Świadomość społeczna i edukacyjna*, red. K. Liedel, P. Piasecka, Warszawa 2017, s. 2–25.

¹⁵ Z. Sawicka, *Islam w Europie czy europejski islam. Kwesta wartości* [w:] *W pułapce wielokulturowości*, red. A. Siewierska-Chmaj, Warszawa 2016, s. 53–70.

¹⁶ J. Citrin, J. Sides, *Can there be Europe without European Identity? Problems of identity in multinational community*, Berkeley 2004, s. 17.

które są rezultatem integracji europejskiej, co wskazuje raczej na instrumentalne niż uczuciowe przywiązanie. Innym efektem integracji jest również osłabienie państw narodowych, a co za tym idzie, tożsamości narodowych. W tym kontekście warto zacytować syryjskiego politologa Bassama Tibiego, który twierdzi, że „pojęcie Europejczycy nie powinno być puste. A takie jest. Sami nie słuchacie własnej kultury, sami nie jesteście pewni, na jakich podstawach się ona opiera”¹⁷. Jego zdaniem Europejczycy popełnili kardynalny błąd, nie zastanawiając się nad tożsamością własnego kontynentu, zanim pozwolili na przyjazd milionom imigrantów. Bardzo długo Europa oferowała imigrantom właśnie tę nie do końca wykształconą tożsamość, żądając od nich w zamian pozbycia się własnej. Jednocześnie pojawił się problem tożsamości kolejnych generacji imigrantów muzułmańskich, który stanowił wypadkową braku znajomości własnych korzeni i przeszkód społecznych, np. problemów w szkole, braku akceptacji społecznej, braku pracy¹⁸.

Zamachy terrorystyczne w Londynie w 2005 roku czy w Paryżu w 2015 roku doskonale obrazują brak integracji ze społeczeństwem przyjmującym. Osoby, które przeprowadziły ataki, urodziły się już w państwach przyjmujących, jednak u każdej z nich pojawiły się problemy z samoidentyfikacją¹⁹. Wszyscy napastnicy ze stycznia 2015 roku w Paryżu mieli francuskie paszporty, ale czuli się wyrzutkami społeczeństwa francuskiego i szukali swojej tożsamości. Sytuacja ta ukazuje, jak ważną rolę odgrywa kultura, z jednej strony, w pojawieniu się zachowań groźnych dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, z drugiej, w podejmowaniu działań im przeciwnych. Na poziomie strategicznym dla francuskiego sektora bezpieczeństwa narodowego nie było niewiadomych dotyczących islamizmu i terroryzmu islamistycznego w ogóle. Francuski sektor bezpieczeństwa narodowego (przede wszystkim wywiad) ma jednak braki w zrozumieniu i wykrywaniu procesu, w którym obywatele francuscy stają się terrorystami przeciwko Francji. Deficyty znajdują odzwierciedlenie w braku wiedzy w obszarze społeczno-kulturowym lub analizie danych etnicznych, społecznych, kulturowych i demograficznych w celu zrozumienia kulturowych, behawioralnych i operacyjnych cech organizacji terrorystycznej oraz procesu tworzenia

¹⁷ *Multi-kulti to kompletne nieporozumienie*, wywiad Karoliny Wigury z Bassamem Tibim, „Kultura Liberalna”, 19.06.2012, nr 180, Kultura Liberalna, <http://kulturaliberalna.pl> (3.08.2021).

¹⁸ Zob. K. Górak-Sosnowska, *Muzułmanie w Europie. Dystans kulturowy, szanse asymilacji i integracji* [w:] *Współczesna Europa w procesie zmian. Wybrane problemy*, red. J. Polakowska-Kujawa, Warszawa 2006, s. 236–253.

¹⁹ Z. Sawicka, *Czy dżihad może być cool? Nowe media w służbie zbrojnego dżihadu*, „Kultura – Media – Teologia”, 2019, nr 4, s. 32–49.

terrorystów. Kultura powinna być ważnym elementem walki z terroryzmem, ponieważ wciąż pojawiające się ataki terrorystyczne dowodzą nieskuteczności dotychczasowych strategii antyterrorystycznych. Nie jest to zaskakujące, ponieważ strategie te kładą nacisk na zapobieganie przyszłym atakom terrorystycznym, a nie na eliminowanie przyczyn prowadzących do terroryzmu. Ponadto strategie antyterrorystyczne państw narodowych nie mogą być replikami innych państw. Programów antyterrorystycznych i programów deradykalizacji i deekstremizacji terrorystów nie można przenieść z jednego obszaru do drugiego, każdy program powinien być indywidualny, dostosowany specyficznie lokalnie i kulturowo²⁰. Jest to sposób na uniknięcie sytuacji, w której, jak opisuje wybitny ekspert ds. przeciwdziałania terroryzmowi i naukowiec Marc Sageman: „Agencje wywiadowcze na poziomie faktów wiedzą wszystko, ale nic nie rozumieją”²¹.

Wydaje się, że włączenie kultury do badań nad (kontr)terroryzmem może być sposobem na eliminację terroryzmu, poprzez wyeliminowanie warunków, w których członkowie społeczeństwa mogą stać się terrorystami, oraz w znaczący sposób uniemożliwić im dokonywanie zamachów terrorystycznych.

Zakończenie

Współcześnie można zaobserwować, że mimo wzrostu zainteresowania kulturą w naukach o bezpieczeństwie, znaczenie czynników kulturowych we współczesnych naukach o polityce, stosunkach międzynarodowych czy polityce bezpieczeństwa państwa wydaje się niedoceniane i często pomijane. Być może dzieje się tak, po pierwsze, z powodu wieloaspektowego i skomplikowanego charakteru samego pojęcia kultury, która jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych, po drugie, kultura często pojmowana jest raczej w kategoriach statycznych niż jako toczący się proces, po trzecie, istnieje brak świadomości, że kultura obejmuje wszystkie poziomy społeczeństwa, od jednostki do społeczności, od plemienia do narodu²². Tymczasem aspekt kulturowy odgrywa ogromne znaczenie na każdym z poziomów strategii bezpieczeństwa państwa. Kultura definiuje, jakie wartości będą podlegać ochronie oraz ma wpływ na to, jakimi środkami zostanie to osiągnięte. Ponadto dzięki

²⁰ M. Bilandžić, *Kultura i nacionalna sigurnost: prilog raspravama kritičkih sigurnosnih studija*, „Studia ethnologica Croatica”, 2018, nr 30, s. 227–250.

²¹ M. Sageman, *The Stagnation in Terrorism Research*, „Terrorism and Political Violence”, 2014, vol. 26, s. 565–580.

²² H.J. Roth, *op. cit.*, s. 11.

uwzględnieniu uwarunkowań kulturowych systemy bezpieczeństwa międzynarodowego mogą być bardziej efektywne, a operacje prowadzone poza granicami swojego kraju czy kręgu cywilizacyjnego mają szanse przynieść oczekiwane rezultaty.

Bibliografia

- Bilandzić M., *Kultura i nacionalna sigurnost: prilog raspravama kritičkih sigurnosnih studija*, „Studia ethnologica Croatica”, 2018, nr 30.
- Citrin J., Sides J., *Can there be Europe without European Identity? Problems of identity in multinational community*, Berkley 2004.
- Czerwonka M., *Charakterystyka wskaźników modelu kulturowego Hofstede* [w:] *O nowy ład finansowy w Polsce, rekomendacje dla animatorów życia gospodarczego w Polsce*, red. J. Ostaszewski, Warszawa 2015.
- El-Ghamari M., *Bezpieczeństwo kulturowe a kulturowe uwarunkowania prowadzenia działań zbrojnych w regionie MENA*, „Studia Społeczno-Polityczne”, 2018, nr 15.
- El-Ghamari M., *Znaczenie czynnika kulturowego w bezpieczeństwie międzynarodowym* [w:] *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne. Świadomość społeczna i edukacyjna*, red. K. Liedel, P. Piasecka, Warszawa 2017.
- Górak-Sosnowska K., *Muzułmanie w Europie. Dystans kulturowy, szanse asymilacji i integracji* [w:] *Współczesna Europa w procesie zmian. Wybrane problemy*, red. J. Polakowska-Kujawa, Warszawa 2006.
- Hall E.T., *Bezgłośny język*, Warszawa 1987.
- Hofstede G., *Kultury i organizacje: zaprogramowanie umysłu*, Warszawa 2011.
- Komor M., *Modele komunikacji międzykulturowej*, „Ekonomiczne Problemy Usług”, 2010, nr 55.
- Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.
- Multi-kulti to kompletne nieporozumienie*, wywiad Karoliny Wigury z Bassamem Tibim, „Kultura Liberalna”, 19.06.2012, nr 180, Kultura Liberalna, <http://kulturaliberalna.pl> (3.08.2021).
- Roth H.J., *Culture: An Underrated Element in Security Policy*, „Geneva Papers”, nr 17/15, s. 28–29, Geneva Papers, <https://www.files.ethz.ch> (10.08.2021).
- Sageman M., *The Stagnation in Terrorism Research*, „Terrorism and Political Violence”, 2014, vol. 26.
- Sawicka Z., *Czy dżihad może być cool? Nowe media w służbie zbrojnego dżihadu*, „Kultura – Media – Teologia”, 2019, nr 4.
- Sawicka Z., *Islam w Europie czy europejski islam. Kwesta wartości* [w:] *W pułapce wielokulturowości*, red. A. Siewierska-Chmaj, Warszawa 2016.
- Sperling J., *National security cultures, technologies of public goods supply and security governance* [w:] *National Security Cultures: Patterns of Global Governance*, red. E.J. Kirchner, J. Sperling, London–New York 2010.
- Włodkowska A., *Bezpieczeństwo kulturowe* [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009.

The importance of the cultural factor in the state security policy**Abstract**

The article aims to show the influence of culture on issues related to the state security policy at its various levels. The analysis carried out in the article compares selected actions of states in the internal and international arena in the field of security policy with Geert Hofstede's theory of cultural dimensions and the theory of Edward T. Hall. Its result shows that the cultural aspect plays a great role at each level of the state security strategy. Culture not only defines what values will be protected, but also has an impact on the means by which this goal will be achieved. The literature used in the article shows the emerging interest among researchers in issues related to security in a new view of culture, how it influences the phenomena discussed in the work and the role that culture can play in building security systems.

Keywords: cultural security, state security, identity, culture